

ŠTA ZA NAS ZNAČI OPERACIONALIZACIJA LJUDSKIH PRAVA?

OPERACIONALIZACIJA LJUDSKIH PRAVA – NOVA FRAZA ILI NOV PRISTUP PRAVIMA?

Operacionalizacija ljudskih prava nije još jedna nova fraza koju su izmislili teoretičari a zdušno prigrlili aktivisti koji se bave raznim temama vezanim za ljudska prava. Ona podrazumeva korak dalje u odnosu na ono što danas nazivamo sprovođenjem ili implementacijom obaveza koje države proklamuju svojim ustavima i preuzimaju na sebe ratifikacijom brojnih međunarodnih ugovora kojima se garantuju ljudska prava, od međunarodnih ugovora nastalih pod okriljem Ujedinjenih nacija do Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Zašto bismo u Srbiji išli korak dalje, ako je opšta ocena da postoji ono što se naziva „jaz u sprovođenju“ obaveza koje se odnose na poštovanje ljudskih prava? Upravo zato što se pokazalo da se dosadašnji pristup ljudskim pravima često svodi na „štrikliranje“ ispunjenosti obaveza i sprovođenje različitih akcionih planova i javnih politika za koje građani i građanke ne znaju da postoje niti da su ključni za ostvarivanje njihovih ljudskih prava. Stoga nam je neophodan drugačiji pristup ljudskim pravima, pristup koji će omogućiti da ta prava „rade“, tako što će štititi ono što je Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima proklamovano kao sloboda i jednakost u dostojanstvu i pravima koje su garantovane svakoj osobi.

Taj pristup bi podrazumevao da obaveze koje se tiču garantovanja, zaštite i unapređenja ljudskih prava moraju prožimati sve propise, javne politike i postupanja organa javne vlasti. To bi nadalje značilo da nemamo staru boljku takozvanih sektorskih zakona i politika koje se odnose na određene aspekte javnog života a potpuno su odvojene od obaveza koje država ima u pogledu poštovanja ljudskih prava. Primera radi, to bi podrazumevalo da izmene Zakona o socijalnoj zaštiti ne ugrožavaju dostignuti nivo ljudskih prava, da se novim Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada ne propusti garantovanje prava na adekvatno stanovanje beskućnicima i beskućnicama i da se javne politike vezane za različite aspekte značajne za društvenu zajednicu u kojoj živimo ne donose u nekakvim zatvorenim krugovima gde često same sebi postaju cilj. Umesto dosadašnjeg pristupa,

koji podrazumeva da se o ljudskim pravima govori najčešće i skoro isključivo u kontekstu Poglavlja 23 i 24, ovako bi ljudska prava bila okvir u kojem se krećemo i onda kad se bavimo zdravljem, javnim prevozom, pristupom besplatnoj pravnoj pomoći, javnim informisanjem ili razvojem gradova.

Da bi ljudska prava delovala onako kako je i zamišljeno da deluju, neophodno je unaprediti i čitav niz drugih pitanja - od participacije, preko merenja njihovog ostvarivanja, sve do odgovornosti za povrede ljudskih prava.

Učešće građana i građanki u procesima značajnim za ostvarivanje njihovih ljudskih prava prvi je preduslov na tom putu. Propisi i javne politike ne donose se i ne sprovode da bi sami sebi bili svrha niti da bi se ispunili zadaci koje pred Srbiju postavlja Evropska unija, ugovorno telo Ujedinjenih nacija ili Evropski sud za ljudska prava, već upravo da bi se ostvarivala ljudska prava građana i građanki. S druge strane, česti razgovori o tome da li se u ostvarivanju ljudskih prava napreduje ili pak ide unazad jasno nam ukazuju na potrebu da se osmisli bolji način da se sprovođenje tih prava meri - od indikatora, preko prethodne i naknadne analize efekata propisa, do budžetske analize ljudskih prava.

Ta dva aspekta dovela bi nužno i do unapređenja odgovornosti za operacionalizaciju ljudskih prava. Uz aktivnije učešće građana i građanki u tim procesima i jasne mehanizme za njihovo merenje, sasvim sigurno bi se postigla i veća odgovornost za povrede prava. Tako nam se više ne bi događalo da niko nije odgovoran za to što se određena nacionalna strategija ne sprovodi, što se tražilac azila isporučuje mimo privremene mere Komiteta protiv torture ili za to što se osobe sa mentalnim invaliditetom zatvaraju u rezidencijalne institucije.

Na kraju, cilj ljudskih prava nije da ostanu lepo slovo na papiru, već da se jednakost u dostojanstvu i pravima i praktično ostvari.

Danilo Ćurčić, programski koordinator A 11 - inicijative za ekonomska i socijalna prava

STAVLJANJE LJUDSKIH PRAVA U UPOTREBU

Kao lingvista, trudim se da obraćam pažnju na reči i njihovo značenje. Kad smo razgovarali o projektu „Operacionalizacija ljudskih prava“, razmišljali smo i da li je operacionalizacija to što želimo da postignemo.

Oksfordski rečnik, kratko, kaže da je operacionalizacija stavljanje u upotrebu, dok je prema nekim dužim definicijama operacionalizacija, u stvari, proces definisanja mere neke pojave koja se ne može direktno izmeriti jer na nju utiču druge pojave. Izgleda da smo na pravom putu.

Pre tri godine, kad smo obeležavali 800 godina od usvajanja Magna karte, to jest Velike povelje slobode, jednu od kopija tog važnog dokumenta poklonili smo Narodnoj biblioteci Srbije. Ta povelja postavila je osnove za neke od temeljnih principa slobode i građanskih prava, poput onoga da niko nije iznad zakona, pa makar bio i kralj.

Za nekoliko dana ćemo obeležiti 70 godina otkako je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena u Ujedinjenim nacijama. Da li se sećate kojom rečenicom počinje Deklaracija?

„Pošto je priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice temelj slobode, pravde i mira u svetu...“ Između ostalog, govori o pravu na život, slobodu, obrazovanje, zaposlenje, učešće u kulturnom životu, slobodi od torture, a promovise i slobodu mišljenja, uverenja, veroispovesti i izražavanja.

Da li, na primer, znate da države poput Kostarike, Finske, Grčke, Francuske, Estonije i Španije pristup internetu smatraju jednim od osnovnih prava? Ovaj moderni primer samo potvrđuje ideju operacionalizacije ljudskih prava, kao što je i za pripadnice britanskih medicinskih misija, doktorke i medicinske sestre koje su tokom Prvog svetskog rata došle u Srbiju, jedno od osnovnih prava bilo da same odluče šta žele da urade sa svojim životom, da, bez obzira na pol, imaju pravo da odluče da se bore za vrednosti u koje veruju. Veliki broj tih žena bio je i u sifražetskom pokretu, koji se pre 100 godina u Britaniji izborio za pravo glasa za žene. Nedavno sam o tim važnim temama razgovarao i s Poverenikom za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Poverenicom za zaštitu ravnopravnosti, sa čijim timom radimo na borbi protiv diskriminacije.

Inicijativa A 11, sa kojom sarađujemo na ovom projektu, uradila je odličnu stvar kad je različite građane Srbije pitala šta za njih znače ljudska prava. Govorili su nam o slobodi, pravima radnika, jednakosti, pravima deteta, o tome da žele da budu prihvaćeni kao „normalni“ i korisni članovi društva. Ono što je verovatno svima zajedničko jeste to što ta prava žele svakoga dana, a ne samo 10. decembra, na Međunarodni dan ljudskih prava. To nas je sve navelo da, u okviru ovog projekta, razgovaramo o tome da li postoje manje važna prava i manje važni građani, o važnosti i budućnosti nezavisnih institucija za zaštitu ljudskih prava, ali i o tome kako da merimo napredak u ovoj oblasti.

Ukratko, kako da prava za koja smo se saglasili da pripadaju svim građanima Srbije, Britanije i sveta stavimo u upotrebu. Svakoga dana, a ne samo 10. decembra. A za pravu meru nam je potrebna vaša pomoć.

Denis Kif, britanski ambasador u Srbiji

OPERACIONALIZACIJA
LJUDSKIH PRAVA

KONFERENCIJA
DAN POSLE DANA LJUDSKIH PRAVA
- GDE SMO SADA?

ENVOY CONFERENCE, GOSPODAR JEVREMOVA 47, BEOGRAD
11. DECEMBAR 2018. GODINE

IVANA, knjigovotkinja

„Volela bih da ljudska prava u našoj zemlji ne budu samo slova na papiru, i da država bude doslednija u poštovanju istih - na primer da poštuje pravo na lečenje najosetljivije grupe građana - dece! Kao i da se poštuju prava radnika!“

VEŠTAČKO RAZDVAJANJE LJUDSKIH PRAVA I ZAŠTIĆENIH VREDNOSTI I ZNAČAJ MEĐUZAVISNOSTI ZA UNAPREĐENJE SVIH LJUDSKIH PRAVA

U ČEMU SE OGLEDA MEĐUZAVISNOST LJUDSKIH PRAVA?

Među onima koji se bave ljudskim pravima često se čuje da su ona 1) neodvojiva, 2) međuzavisna i 3) međusobno povezana. Ona su i univerzalna i neotuđiva. Te pojmove ne treba strogo razdvajati, oni imaju ujedinjeno značenje. Koliko je u stvari ta tvrdnja jednostavna, pokazuje primer kad uskraćivanje ili povreda gotovo bilo kog individualnog prava utiče na ostvarivanje gotovo bilo kog drugog individualnog prava, uslovljava ga ili onemogućava. To je stanje u kojem, kad se suočimo s preprekom u ostvarivanju nečega što nam pripada, posledice osećamo mnogo jače, šire, na drugim poljima naših života.

Ilustrujmo to jednim primerom. Svakome se garantuje pravo na život. To pravo se podrazumeva, svako zna da ima to pravo, čak i ako ne zna da se tako zove. Ono obezbeđuje odgovornost za ugrožavanje života, zabranu napada na ljudski život. Svakome se garantuje i zaštita od mučenja. Svakome se garantuje pravo na zdravlje.

U trouglu ta tri posebna prava, zaštita prava na život uslovljava uživanje ostala dva, utiče na uživanje tih prava ili ga omogućava. To jeste i najlakši mogući primer. Ako se krene s drugog kraja, onemogućavanje uživanja prava na zdravlje može dovesti do posledica koje koštaju života. Isto je i s primenom mučenja, koje direktno utiče na elemente prava na život i prava na zdravlje. Isti ishod bi se dobio kad kao preduslov za

uživanje bilo kojeg ljudskog prava postavimo pravo na život. Život, kao zaštićena vrednost, jeste preduslov imanja i uživanja prava.

Šta se zbiva kad se u eksperimentu ukrste pravo na zdravlje i pravo na obrazovanje? Ili pravo na rad i pravo na privatnost? Pravo na dom i pravo na zdravu životnu sredinu? Da li je teško poverovati da uskraćivanje prava na obrazovanje utiče na uživanje prava na život? Još hrabrije - da li pravo na pravično suđenje utiče na pravo na zdravlje? Svako ljudsko pravo uslovljeno je aspektima drugog formulisanog ljudskog prava, obogaćeno je njime ili se na njega oslanja. To jeste bogatstvo, potencijal i širina prava ljudskih prava.

Ipak, takav međuodnos nije obilje koje se uživa akademski. Koliko je takva interakcija realna, osećaju nosioci i nositeljke ljudskih prava, svi mi kao učesnici u realnim životima, gde ljudska prava i žive.

Kad bi svaki pristup sačinjavanju politika, izgradnji mehanizama i procesa ili promeni navika bio zasnovan na ideji međuzavisnosti i uslovljenosti među posebnim pravima, bilo bi jasno kakva zaštitna i razvojna mreža leži u tim principima. Oni su, naime, nastali na terenu, iz iskustva i razvoja naše misli i življenja ljudskih prava.

Prava međuzavisnost zaista se ogleda u potrebi da ljudska prava budu zaštićena svima, uvek i svuda

s namerom da budu zaštićena sva. Da ta namera bude informisana upravo ranjivošću koja postoji kad se prava odvajaju. Ljudska prava ne kažu da je bitno da uživamo pravo na zdravlje, a manje bitno imamo li pristup socijalnoj zaštiti, radu ili obrazovanju. Razdvajanje ljudskih prava, kao i razdvajanje zaštićenih vrednosti u praksi, veštačko je.

Dobre ilustracije takve realnosti leže u formulisanju Ciljeva održivog razvoja koji provode ideje univerzalnosti, uključenosti i nezapostavljanja. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena pre 70 godina, promovira upravo neodvojivost svih ljudskih prava od sveukupnog ljudskog dostojanstva. Evropski sud za ljudska prava vrlo dugo gradi praksu u kojoj prepoznaje da je obuhvat pojedinačnih ljudskih prava toliko širok, da su preduslovi za uživanje svakog od prava toliko brojni da se ne mogu odvajati, da se našim rastućim razumevanjem ljudskih prava oni samo usloznavaju. Da se ti preduslovi prelivaju iz jednog prava u drugo. Da mi, ističući jedan aspekt, pokrećemo drugi, drugu normu, drugi osnov. Da nema jednog bez drugog, bez trećeg. Da treće pokreće peto. I da su sva ljudska prava, baš kao i svi njihovi nosioci i nositeljke, ravnopravna.

Milan M. Marković, šef programa ljudskih prava pri Ujedinjenim nacijama u Srbiji

KAKO IZGLEDA MEĐUZAVISNOST LJUDSKIH PRAVA U PRAKSI

LJUDSKA PRAVA „ZA ŠAKU DINARA“

Imaju li građani u uslovima socijalne obespravljenosti stvarni kapacitet da se bore za svoja politička i građanska prava?

Četvrtina stanovništva u Srbiji je u riziku od siromaštva, a pola miliona građana, to jest oko 7,2%, imalo je manje od 12.045 dinara mesečno - što je granica apsolutnog siromaštva. U toku ove godine je više od 250.000 ljudi primalo socijalnu pomoć, a 35.000 građana prehranjuje se u narodnim kuhinjama. Nezaposlenost je i dalje, uprkos suprotnim tvrdnjama predstavnika vlasti, izuzetno visoka, a više od milion stanovnika nema obezbeđen životni prostor.

Možemo li sa ovakvom statistikom i još težom realnošću da govorimo o kakvom-takvom građanskom društvu? Imaju li građani u uslovima socijalne obespravljenosti, sa kojom se suočavaju, stvarni kapacitet da se bore za svoja politička i građanska

prava i mogu li se uopšte nazvati punopravnim građanima ako nemaju elementarne uslove za život?

Izveštaji o poštovanju ljudskih prava u Srbiji iz godine u godinu beleže negativan trend. S jedne strane imamo gušenje medijskih sloboda, izostanak javnog dijaloga, ignorisanje kritike, verbalne i fizičke napade na političke neistomišljenike, a s druge elementarnu ekonomsku nesigurnost velikog broja građana, što pokazuju svi relevantni izveštaji međunarodnih i domaćih organizacija o stanju ljudskih prava.

U kakvoj su relaciji politička i socioekonomska prava, to jest dva spektra korpusa ljudskih prava, i da li uopšte možemo da ih razdvojimo u kontekstu Srbije?

Vesna Petrović iz Beogradskog centra za ljudska prava kaže da je podela na te dve grupe ljudskih prava donekle veštačka, ali i prevaziđena.

„Naši izveštaji već godinama ukazuju na visok stepen ekonomske obespravljenosti građana i činjenicu da veliki broj stanovnika Srbije ima problem da ostvari osnovna socijalna prava zagarantovana domaćim i međunarodnim zakonodavstvom. Tu ubrajamo pravo na rad i zasnivanje radnih odnosa, stanovanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu. Više nego logična posledica grubog zanemarivanja socijalnih prava jeste slabljenje građanskih sloboda“, objašnjava Petrović.

Socioekonomska prava se kolokvijalno nazivaju „skupim“ pravima, jer njihovo poštovanje država treba da omogući tako što će uložiti određena sredstva - u obrazovanje, zdravstvo, rad i radne odnose, stanovanje.

Njihovo zanemarivanje, međutim, kaže naša sagovornica, za društvo je još skuplje.

Primer je Srbija. Višegodišnjim ignorisanjem socioekonomskih uslova u kojima žive stanovnici Srbije dobili smo, objašnjava Petrović, armiju obespravljenih građana koji se, onda, lako odriču ne tako lako osvojenih građanskih prava i sloboda.

Tu tezu slikovito ilustruje to što su ljudi u Srbiji spremni da odustanu od jednog od osnovnih političkih prava - prava glasa na izborima - kako bi obezbedili egzistencijalnu sigurnost, a biračko pravo se „prodaje“ kao na pijaci, za paket namirnica ili nekoliko hiljada dinara.

Srbija je, tako, postala primer za to da ljudska prava gube vrednost ako se međusobno ne prožimaju i „ne rade jedna za druge“. Socijalna nesigurnost za sobom vuče i građane koji lako pristaju da svoje političke slobode poklone „za šaku dinara“.

Milena Popović, novinarka Istinomera

FOTO: N. VOJNOVIĆ

PRILOG DISKUSIJI O ZNAČAJU „MERENJA LJUDSKIH PRAVA“

UTICAJ MERA ŠTEDNJE NA ŽENSKA LJUDSKA PRAVA

Iako javni organi izveštavaju da su strukturalne reforme uspešne, retko se čuje da su te mere imale veoma negativne posledice po žene. Uz prethodnu procenu tih mera u odnosu na položaj žena, negativne posledice mera štednje bile bi znatno manje.

Uprkos tome što često čujemo da je poslednjih godina ostvaren znatan napredak u ostvarivanju rodne ravnopravnosti i unapređenju položaja žena u Srbiji, žene su i dalje u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce u svim oblastima javnog i privatnog života. Ključni uzroci diskriminacije žena su tradicionalni modeli rodnih odnosa, zasnovani na patrijarhalnim stavovima i vrednostima, kao i na duboko ukorenjenim rodnim stereotipima. To znači da se devojčice i dečaci različito vaspitavaju, da društvo i porodica od njih imaju različita očekivanja - kako da se oblače, čime da se igraju, koju školu da odaberu, gde će raditi i slično, čime se utiče na kreiranje rodnih uloga. Nesporno je da rodni stereotipi ostavljaju negativne posledice i na muškarce, ali žene su u mnogo lošijem položaju, a posebno žene koje pripadaju višestruko marginalizovanim grupama, kao što su žene sa invaliditetom, Romkinje ili žene sa sela.

Jedna od oblasti u kojima je nejednakost veoma izražena jeste tržište rada. Žene su više obrazovane a manje zaposlene, a i kad su zaposlene, one rade na nižim radnim mestima u odnosu na svoje kvalifikacije i zbog toga manje zarađuju. Dodatno, od žena se očekuje da se bave poslovima u kući, brigom o deci i starijim članovima domaćinstva, što dovodi do njihove višestruke opterećenosti i produbljivanja rodne segregacije u obrazovanju i na tržištu rada. Tranzicioni period i ekonomska kriza izazvali su pogoršanje ekonomskog položaja svih građana i građanki; međutim, s obzirom na to da su žene već bile u lošijem položaju, rodne razlike samo su se dodatno produbile u oblasti rada i zapošljavanja.

Podaci iz različitih izveštaja, istraživanja i nacionalnih strategija usvojenih poslednjih nekoliko godina pokazuju da žene u ogromnom broju (80%) „dobrovoljno“ napuštaju posao iz porodičnih razloga, da mnogo češće

smanjuju broj radnih sati zbog nedostupnosti usluga čuvanja dece, a to ih sprečava da obezbeđuju prihod i ostvare pravo na adekvatnu penziju. Pored toga, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ukazuje u redovnim godišnjim izveštajima da žene u reproduktivnom periodu imaju probleme i da se suočavaju s preprekama prilikom zapošljavanja i na radnom mestu. Ženama se na razgovorima za posao postavljaju pitanja u vezi s planiranjem porodice, a ima mnogo primera poslodavaca koji zaposlenu ženu, nakon povratka sa odsustva sa rada radi nege deteta, prebacuju na niža i manje plaćena radna mesta. S druge strane, muškarci u reproduktivnom periodu nemaju slične probleme jer oni veoma retko odsustvuju sa posla zbog nege deteta, što je još jedna u nizu manifestacija rodnih stereotipa. Žene teže napreduju na poslu i imaju manje prilika da se usavršavaju, njihova znanja i veštine često se potcenjuju, i retko im se pruža mogućnost da obavljaju poslove na visokim pozicijama. Dodatni problem predstavlja veliki broj žena koje rade na loše plaćenim poslovima, što dovodi do skoro potpune feminizacije određenih profesija i odsustva žena iz drugih oblasti.

Nakon ekonomske krize, Srbija je započela fiskalnu konsolidaciju i program strukturalnih reformi u oktobru 2014. godine, a godinu dana nakon toga usvojila je *Program reforme upravljanja javnim finansijama 2016-2020*. Vlada je pojačala primenu strukturalnih reformi u koje je uključila i transformaciju socijalnog sektora, ali naglasak je i dalje na reformi državne uprave, javnih finansija, ekonomije, uz težnju ka integracijama u Evropsku uniju.

Iako javni organi izveštavaju da su strukturalne reforme uspešne, veoma retko se čuje da su mnoge usvojene mere imale veoma negativne posledice po žene. Na primer, zabrana zapošljavanja u javnom sektoru više pogađa žene nego muškarce, posebno žene iz osetljivih društvenih grupa, s obzirom na to da su one već manje zaposlene, odnosno da se teže zapošljavaju. Takođe, mera smanjenja plata u javnom sektoru više pogađa žene, jer one čine najveći broj zaposlenih u javnom sektoru. Pritom, treba naglasiti da je Republika Srbija najveći poslodavac,

odnosno da oko 500.000 osoba radi u javnom sektoru. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku za 2017. godinu, 80% zaposlenih u centrima za socijalni rad su žene, a žene čine i preko 70% zaposlenih u obrazovnom sistemu i oko 70% u pravosudnom sistemu. Stopa zaposlenosti žena je 38,1%, prema 52,8% muškaraca, dok je stopa neaktivnosti žena mnogo izraženija (54,5% za žene i 38,2% za muškarce), što je još jedan od pokazatelja veoma lošeg ekonomskog položaja žena u Srbiji.

Mere štednje, smanjenje troškova administracije u privatnom i javnom sektoru i obezbeđivanje novih investicija koriste se i kao izgovor za neusvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti, na koji čekamo više od dve godine. Tim zakonom su planirane podsticajne mere za žene u privredi, otvaranje novih mogućnosti zapošljavanja, veće učešće žena u svim oblastima, što bi dovelo do ublažavanja negativnih posledica strukturalnih reformi na položaj i prava žena.

Otpuštanja u javnom sektoru teraju žene na prekaran rad, u kojem ne postoji sigurnost zaposlenja, socijalne i zdravstvene zaštite, uz veoma loše uslove rada i smanjivanje mogućnosti uspostavljanja ravnoteže između posla i privatnog života. Set uvedenih mera štednje doveo je do smanjenja ulaganja u socijalni, zdravstveni i obrazovni sistem, što direktno utiče na manju dostupnost službi podrške, a to posledično (ponovo) više pogađa žene. Kad socijalne, zdravstvene i obrazovne usluge podrške ne postoje, odnosno kad nisu pristupačne i/ili dostupne, to predstavlja dodatni teret ženama, jer one nadoknađuju taj nedostatak podrške.

U Srbiji nije uobičajeno da se obavlja prethodna procena uticaja mera na muškarce i žene (to važi i za naknadnu). Da se prethodna procena obavila, bilo bi moguće osmisliti adekvatne i prilagođene mere koje bi na isti način pogađale i muškarce i žene, uz dodatno uvažavanje postojećeg lošijeg položaja žena.

Kosana Beker i Biljana Janjić,
osnivačice Udruženja građanki FemPlatz

FOTO: N. VOJINOVIĆ

Projektom Operacionalizacija ljudskih prava - od javnih politika do lokalnog nivoa, koji sprovodimo uz podršku Britanske ambasade u Beogradu, želimo da unapredimo razumevanje standarda ljudskih prava i da ponudimo inovativne i delotvorne pristupe koji unapređuju ostvarivanje tih prava u praksi. Niz javnih događaja, predavanja i debata pružiće nam priliku da se bavimo pitanjima dostizanja administrativne pravde za najugroženije građane, uticajem ljudskih prava na diplomatiju, organizovanjem zajednica za postizanje gradova za ljudska prava, kao i pitanjima koja se tiču pristupa obrazovanju za devojčice, socijalne mobilnosti i razlika u primanjima između muškaraca i žena. Pored toga, u okviru projekta će se organizovati i razmena iskustava lokalnih, regionalnih i međunarodnih aktivista o diskriminaciji LGBT+ zajednice u ostvarivanju ekonomskih i socijalnih prava.

Projekat počinje konferencijom Dan posle Dana ljudskih prava, koja se održava 11. 12. 2018. godine u Beogradu. Na konferenciji će se razgovarati o tri ključna pitanja za ostvarivanje ljudskih prava u Srbiji danas: o međuzavisnosti ljudskih prava, ulozi i značaju nezavisnih institucija u zaštiti ljudskih prava i merenju ljudskih prava.

KAKO JE KONTROLA I KRITIKA OD STRANE NEZAVISNIH INSTITUCIJA POSTALA NEPOTREBNA NEPRIJATNOST

PRAVA U KANDŽAMA PARTIJE

Nezavisne institucije imaju jednu od ključnih uloga u uspostavljanju vladavine prava u demokratskoj državi. Zadatak im je da štite javni interes u svom delokrugu, kontrolišu izvršnu vlast i budu produžena ruka parlamentu sprovodeći svoju kontrolnu ulogu. Nezavisne institucije, poput Agencije za borbu protiv korupcije, Zaštitnika građana, Državne revizorske institucije, Regulatornog tela za elektronske medije, jedan su od stubova funkcionalnog demokratskog društva u kome je podela vlasti uspostavljena. Ne mogu da odolim a da ne dodam još malo o tome kako bi sve to trebalo da funkcioniše: kako je osnivač nezavisnih institucija Narodna skupština, nezavisne institucije podnose izveštaje o radu s preporukama Skupštini, zatim bi trebalo da Skupština te izveštaje razmatra i da na osnovu njih daje zadatke izvršnoj vlasti kako bi se zaštitila ljudska prava, uspostavila vladavina prava i unapredio kvalitet života. Kako vladavina prava funkcioniše u Srbiji i zašto se to ne događa?

U praksi imamo stranku koju čine lider i članovi, ustrojenu po klijentelističkom principu, autokratski. Onda

imamo izbore - raspisane kad odluči lider stranke, s kandidatima koje bira lider stranke i sprovedene po principu da zakon važi samo onda kad to odgovara stranci. Imamo i parlament. Ali parlament radi tako da udovolji lideru stranke i time osvoji njegovo poverenje. Takav parlament bira čelne ljude nezavisnih institucija, koje odobrava niko drugi do lider stranke. Imamo i zakone koje usvaja zombi parlament na predlog Vlade, koja je, opet, sačinjena od ljudi koje je postavio - lider stranke. Mogao bih tako unedogled s bezbroj primera za to kako je svaki segment institucionalnog organizovanja - od mesne zajednice, preko škola, bolnica, policije, tužilaštva i sudova, do Agencije za nuklearnu sigurnost - prošao kroz filter lidera stranke, čime su se osigurali poslušni ljudi koji su često početak i kraj stručnosti, profesionalnosti i odgovornosti.

U ovakvom sistemu jedoumlja, institut kontrole i kritike, naročito od strane nezavisnih institucija, postao je nepotrebna neprijatnost jer, ako kontrola pokaže da neki potez ili odluka stranke u pojavnom obliku parlamenta, zakona, inspekcije, putara ili službenika nije u skladu sa zakonom i javnim interesom, onda nećemo rešavati problem ni ispravljati pogrešne odluke, već ćemo učutkati kritičare i upodobiti kontrolni mehanizam interesima lidera stranke. Drugim rečima

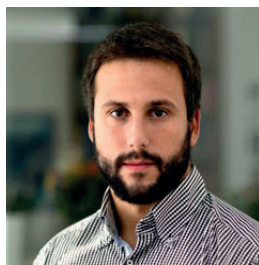
- anesteziraćemo Agenciju za borbu protiv korupcije, REM, Zaštitnika građana i sve redom. Sve koji štrče i remete idealnu sliku imaginarne stvarnosti.

A šta ćemo mi koji prepoznajemo da to zarobljavanje države nikako ne ide u prilog istinskoj demokratiji i poštovanju građanskih prava u Srbiji? Krajnje je vreme da pokažemo koliko nam je stalo do vladavine prava, koliko nam je važno da imamo nezavisne institucije, koliko nam je važno da imamo mehanizme koji nas štite od samovolje pojedinaca. Da budemo glasni kad REM u izbornom procesu odustane od kontrole medija. Da reagujemo kad funkcioneri bez ograničenja zloupotrebljavaju javne resurse tokom izbornog procesa, a Agencije za borbu protiv korupcije nema. Da se organizujemo kad bahati službenici krše prava naših sugrađanki i sugrađana, a Zaštitnik građana ostane nem.

Krajnje je vreme da se demokratija brani. Misleći građani i građanke, svako od vas treba da nađe svoj način u odbrani demokratije i već jednom osvojenih političkih prava. Jer sutra će pokucati na vaša vrata, a neće biti nikoga da vas zaštiti.

Raša Nedeljkov,
aktivista

POKLON GRAĐANIMA ZA SEDAMDESETI ROĐENDAN UNIVERZALNE DEKLARACIJE O LJUDSKIM PRAVIMA

Ljudskim pravima, najsveobuhvatnijeg i najdivnijeg dokumenta koji je čovečanstvo ikada iznedrilo, i to neposredno nakon najmračnijeg perioda u istoriji - Drugog svetskog rata. Tog 10. decembra 1948. godine, sve države članice Ujedinjenih nacija, bez obzira na oblik državnog uređenja, pripadnost istočnom ili zapadnom bloku, ulogu religije u društvu i sve druge specifičnosti, zajednički su, bez ikakve razlike, definisale čitav spektar građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.

Nažalost, inicijalna ideja o jednakom statusu svih navedenih kategorija prava nije se održala u narednim decenijama, pa danas građanska i politička prava (pravo na život, pravično suđenje, pravo na slobodu govora, okupljanja itd.) imaju prvenstvo i mnogo viši stepen zaštite u odnosu na ekonomska i socijalna prava (pravo na zdravlje, obrazovanje, adekvatno stanovanje, rad i slično). Prva se često nazivaju ljudskim pravima prve generacije, a ekonomska i socijalna prava pripadaju „drugoj“. Dalje, prva su definisana tako da ih države moraju realizovati u celini i bez odlaganja, dok se druga smatraju „skupim“ pravima, pravima čija realizacija treba da bude postepena, zavisno od mogućnosti države i raspoloživih sredstava. Jasno je da je deo koji se tiče „mogućnosti“ i „raspoloživih sredstava“ savršen poligon za bezbroj neprimerenih opravdanja koja države nude kako bi objasnile visoku stopu siromaštva i nezaposlenosti ili

segregaciju najugroženijih grupa - na primer, Roma ili izbeglice.

Kad je reč o mogućnosti pojedinca da traži međunarodnopravnu zaštitu svojih ekonomskih i socijalnih prava, i tu je jasno da je prostor prilično sužen. U Srbiji, ali i u brojnim drugim zemljama Evrope, žrtve kršenja građanskih i političkih prava imaju na raspolaganju Evropski sud za ljudska prava, Komitet Ujedinjenih nacija za ljudska prava i druga tela koja eksplicitno štite tu kategoriju prava. S druge strane, žrtve kršenja ekonomskih i socijalnih prava uglavnom se oslanjaju na pravnu gimnastiku svojih pravnih zastupnika, koji te povrede, nekad na vrlo inovativan način, podvode pod povrede građanskih i političkih prava. Na primer, nije teško zaključiti da neadekvatna zdravstvena zaštita u zatvorima predstavlja kršenje prava na zdravlje. Međutim, u praksi Evropskog suda za ljudska prava se takvi slučajevi tretiraju kao nehumano i ponižavajuće postupanje. Isto je i s neadekvatnim uslovima života u zatvorskim paviljonima ili kampovima za izbeglice, koji, umesto da se tretiraju kao kršenje prava na adekvatno stanovanje, opet dobijaju etiketu zlostavljanja.

Da ne bih bio pogrešno shvaćen, naglasiću da je dobro što su ta tela, u nedostatku drugih foruma, prihvatila da određene aspekte povreda ekonomskih i socijalnih prava podvedu pod povrede građanskih i političkih prava. Međutim, ekonomska i socijalna prava te njihovo ostvarivanje i povrede daleko su složeniji od formi koje dobijaju u navedenim postupcima, o čemu posebno svedoče opšti komentari uz Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija. Problem je u tome što Srbija još nije smogla snage da ratifikuje Opcioni protokol uz Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Na taj način, žrtvama kršenja te grupe prava u našoj zemlji uskraćena

je mogućnost da njihov slučaj razmotre ugledni stručnjaci u Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava.

Stoga su čitave grupe ugroženih kategorija građana i građanki kojima je u Srbiji uskraćeno pravo na adekvatno stanovanje, pravo na zdravlje ili na jednak pristup tržištu rada sprečene da se obrate jednom telu čija zasad oskudna praksa pokazuje neverovatne rezultate koji nude preporuke sistemskog karaktera sa čistim ekonomskim i socijalnim aspektom. U radu tog tela ekonomska i socijalna prava dolaze do punog izražaja, a stavovi Komiteta precizno ukazuju državama kako da unaprede ekonomski i socijalni status svojih građana. Zato bi najlepši poklon koji bi Srbija mogla dati svojim građanima na sedamdesetogodišnjicu usvajanja Univerzalne deklaracije bila ratifikacija Opcionog protokola uz Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Nikola Kovačević,
pravnik Beogradskog centra za ljudska prava

A11*
inicijativa za
ekonomska i
socijalna prava

A 11 - Inicijativa za ekonomska i socijalna prava
Džordža Vašingtona 54/7, 11000 Beograd
011/3225-172; 011/3232-030
office@a11initiative.org
www.a11initiative.org